

HARPUT’LA İLGİLİ GÖÇ HİKÂYELERİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Yrd. Doç. Dr. Yelda SEVİM¹

Ayşe ÜÇER²

İnsanların topluluk halinde yaşamaları sonrası gelişen göç olgusu tarihsel süreçte açlık, kıtlık, savaş, siyasi ve dini sebepler, eğitim, makineleşme, sanayileşme, ekonomik gereksinim ve benzeri nedenlerden kaynaklanmıştır. İnsanın varlığını tehlikeye koyan sebeplerden dolayı insan, tehlikelerden kaçarak kendini daha korunaklı yerlere yönelerek varlığını sürdürmesinin yanı sıra daha iyi olanakları sağlamak amacıyla da göç yapılmaktadır. Genetik kodlarına bağlı olarak birincil ihtiyaçlarının gerekleri için gerçekleştirdiği göçün tanımlanmasında belirli unsurların varlığıyla birlikte savaş temel neden iken ikincil ihtiyaçların gerçekleştirilmesi için yapılan göç daha karışık nedenler silsilesini içermektedir. Sosyal yapının analiziyle mümkün olan göçün bu ekli, kendini gerçekleştirme arzusuyla bireysel olarak başlamakta ileride amada kitlesel göç haline gelmektedir.

İnsan unsurunun yokluğuyla birlikte ölen bir kentin varlığı tarihin her aşamasında görülmektedir. Bir kentin varoluşu ve yokluğu insan unsuruyla gerçekleştirilmektedir. Harput’un varoluşundan itibaren insanları kendine çeken yapısı onun korunaklılığı ve temel gereksinimleri gerçekleştirilmede uygunluğu ile ilgilidir. Göçün alınması kadar verilmesi ise artık kentin bu özelliklerinden yoksun olmaya veya daha çekici kentlerin var olmaya başlamasından kaynaklanmaktadır. Buna bağlı olarak Harput’un eski ihtiyacını yitirmesi çekicilik özelliğinin yitirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Harput çeşitli göç türlerini tarihin değişik dönemlerinde yaşamı ve göçlere göre sosyal ve fiziki yapısında değişimler yaşamıştır. Yaşanılan göçlerle ilgili çeşitli hikâyeler, rivayetler ve kaynakların varlığı göçün içeriğini açık tutmaktadır. Bu göç hikâyelerinin gerek Harput içine gerekse Harput’tan dışarı eklinde gerçekleştirilen dönemin sosyal yapısının ipuçlarını vererek sosyolojik analizi mümkün kılmaktadır.

Bu çalışmada bu hikâyelerin sosyolojik analizi yapılarak göç olgusu açısından Harput değerlendirilecektir. Yapılan çalışmada yöntem olarak doküman incelemesi yapılarak göçün sosyolojik sebep ve sonuçları üzerinde genellemelere gidilecektir.

¹ Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü/ELAZIĞ

² Fırat Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Harput'la İlgili Göç Hikâyelerinin Sosyolojik Analizi

1. Kent ve Göç

Kentlerin var olmalarıyla birlikte insanların yerle ik ya ama geçmeleri sonucu medeniyetlerin tarihiyle kentlerin tarihlerini bir yapmaktadır. Buna ba lı olarak medeniyet anlamına gelen kent, Braudel'in tanımlamasıyla somut bir yapıla madan öte toplumsal ili kilerin mekansal izdü ümü, zıtlıkları içerisinde barındıran yani dünyeviyle kutsal olanı, kamusalla özel olanı, aileyle yabancıyı, erkekle kadını ayıran, sınıfsal yapının olu umunu sa layıp daha da belirginle tiren ayrıca tüm bu zıtlıkları kendi içinde eriten ve yapısal olu umunu bu zıtlıklara ba layan bir mekandır (Güçlü, 2009:184; Güne , 2013:27). Kent toplumsal olanla birlikte teknolojik ilerlemeyi göstermektedir. Tanımlama teknolojiyle birle tirildi i takdirde ise kent, teknolojik ilerlemelerle birlikte dü ünçe ve teknolojinin bazen birlikte ilerledi i bazen ise ardıl olarak takip etti i buna ba lı olarak geli melerin ve de i imlerin nüvelendi i ve olgunla ıp nicel de i im sonrası nitel de i imin olu tu u alanlardır.

Kentle menin tarihsel analizi yapıldı ı takdirde kentin kapitalist geli me öncesi i levsel özelliklere göre kuruldu u görülmü tür. Gordon Childe kentle me süreçlerini kentsel devrimler olarak sınıflandırmaktadır. Bu süreç zarfında kentler varolu sahnesine çıkmalarıyla birlikte i levsel olarak geli mekte ve maddi geli menin yanında anlamsal de erlerde olu maktadır. Kurumların ve devlet organizasyonlarının olu masıyla i bölümü ve uzmanla ma geli mi ve kentlerin olu umunda önemli bir a ama gerçekle mi tir. Kalelerle birlikte insan do a ili kisinde seyretmeye ba layan kentsel dönü üm, ileriki a amada insan insan ili kisi içerisinde geli erek iktidarı, kutsal olanı ve ticariyi barındırarak daha da çekici özelli e kavu mu tur. Çekici özelli in olu umuyla birlikte ise sava lar ve istilalar ortaya çıkmı tır (Güne , 2013; 31).

Kent yerle ik ya ama geçmeyle ba larken göçün tarihi kentin tarihinden önce gelmektedir. Ya amı devam ettirme amacıyla tüm canlılarda aynı olan göç, birçok canlı gibi insanında mekânsal yer de i tirmesidir. Mekânsal yer de i tirme olarak göçü Akkayan "Ki ilerinin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını yada bir parçasını geçirmek üzere , bir iskan ünitesinden (köy, kasaba, kent gibi) di erine yerle mek kaydıyla yaptıkları co rafik bir yer de i tirme olayı" olarak tanımlamaktadır(Yalçın, 2004:11). Göç olgusunun sosyal boyutunu ihmal eden bu tanımlamayı Eisenstadt ve Jakson ise bir toplumdan ba ka bir topluma yapılan bir hareket olarak, yabancı kavramıyla sosyal boyutuna i aret etmektedirler. Kendi de erleri ile ula ılan yerin

de erleri arasındaki farklılıktan doğan yabancılaşma ise sosyo-psikolojik, sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi boyut göçe kazandırmaktadır (Yalçın, 2004:12) Yalçın'ın göç tanımlamasında ise çok boyutluluğu yakalamak mümkündür. Yalçın'a göre göç, “*Ekonomik, siyasi, ekolojik ve bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan; kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yerden başka bir yere hareketidir.*” (Yalçın, 2004:13).

Araştırmanın gereği göç çeşitlerini iç ve dış göç olarak sınıflandırıldı. İki takdirde dış göç; belirli bir süre yada kalıcı olarak kalmak üzere çalışmak yada yerleşmek amacıyla bir ülkenin sınırlarını aşarak başka bir ülkeye yapılan nüfus hareketidir. Ekonomik boyutu aşırı basan bu tanımlamayla İbrahim Yasa'nın da vurguladığı gibi göçün azgelişmişlikle ilişkisi bulunmaktadır. Çoğu göç ise ülke içinde bölge, kent kasaba ve köylerden başka yerlere yapılan nüfus hareketi olmakla birlikte dış göçe göre daha hareket serbestisi olan, aynı zamanda göçmenlerin olumsuz sorunlarının daha az yaşadığı göç türüdür (Yalçın 2004:18).

Göçün nedene bağlı kuramsal açıklamasını yaptığımız takdirde ise fırsatların çokluğu, yaşanılan yerle gidilmesi düşünülen yerle ilgili itici ve çekici faktörlerin varlığı, yedek işçi ordusu için ekonomik sistemin olumsuzluğu ve göçmenlerin yani öncülük grubunun varlığıyla birlikte kompleks bir nedenler zincirini görmek mümkündür (Güneş, 2013; Yalçın, 2004:26-49). Nedenler ne kadar karışık olursa olsun varılan yerdeki farklı sosyal yapı bireyde veya göç eden topluluklarda daha da kompleks bir sorunlar yumağı oluşturmaktadır ki özellikle öncülük grubu ve ikinci kuşak bu sorunları daha yoğun olarak yaşamaktadır.

Göç; sömürü, kimlik, bütünleşme (entegrasyon), yabancılaşma, ötekileşme ve yoksulluk ilişkisi olarak üçüncü bir deyişlendirmeye tuttuğumuz takdirde ise yoğun bir iddet fırtınasıyla karşılaşmak mümkündür. Sömürü Marksist kuramlara göre endüstriyel yedek işçi ordusu yaratımı peşindeki kapitalist sistemin, yedek işçi ordusu ile kapitalist üretim içerisinde yer alan işçilerin ücretlerinde azaltmaya giderek kendi karını maksimize etmesiyle oluşur. Bunu ise ancak yedek işçi ordusunun varlığıyla çalışan işçiyi tehdit ederek gerçekleştirmektedir. Ayrıca sistem için bu yedekteki işçiyi ten ayrılımlar halinde kolay işçi bulmak ve iş bulmanın zorluğuyla birlikte her türlü zor işi te çalıştırabilmek içinde bu ordunun varlığı gereklidir. Bu ordunun varlığı ise göçlerle yaratılmıştır. Günümüz teknolojik ilerlemelerinin uzmanlaşma gereken işleri yarattığı için artık bu ekildeki

göçler azalmı olmakla birlikte marjinal i lerde çalı tıracak i çi kadrosunu mültecilerden sa lamaktadır. (Yalçın, 2004:26-49) .

Göçün yarattı ı sorunların ba ında gelen kimlik sorunu, göçmenin toplumdaki konumunu belirleyememesi sonucu kimlik krizine girmesiyle olu maktadır. Ayrıldı ı yerde statüsüyle sosyal birimdeki yerini bilen göçmen, ula tı ı yerde toplumdaki statüsünü edinmek için gecikti inden ya adı ı krizi iki ekilde atlatmaktadır (Balcıo lu, 2007:84). Birincisi topluma tamamen sırt çevirerek kendi kimli ini meydan okurcasına kanıtlamaya çalı arak, ikincisi ise uyru unu, ülkesini ve yeti ti i ortamın de erlerini inkar ederek krizle ba a çıkmaktadır. kinci ku akta daha da yo un ya anan kimlik krizi e er ebeveynler birinci grup kimlik krizine sahip iseler ikinci ku ak bireyler, okulla ve çevreyle ailesi arasına sıkı mı halde kalmaktadır. Ebeveynlerine yabancıla an birey dı arıda ise dı lanan öteki olarak damgalanmaktadır (Balcıo lu, 2007:102, 103).

“Toplumsal konsensüs anlamına da gelen bütünle me yada entegrasyon toplumun bireyle istikrarlı ve i birli i halinde bütünle mesidir.”(Marshall,2009:201). Bütünle me, toplumu bütün haline getiren ve yerliyle yabancı arasında gerçekle en kar ılıklı ili kiden do maktadır. Toplumdaki marjinal statülerinden dolayı göçmenlerde ki bütünle me eksikli i, yerli halkta yabancı dü manlı ina neden olmakla birlikte, göçmenlerde ise ekonomik ve psikolojik sorunlara neden olmaktadır (Duman, Demir:5). Göç öncesi ve göç sırasında ya anan olumsuz durumlarla birlikte bütünle menin gerçekle memesi, yerli halkın i siz ve yoksul ki ilere kar ı olu mu sert ve saldırgan tutumları ve yerli halk tarafından dı lama sonucu geli en güçsüzlük duygusuna neden olmaktadır. Güçsüzlük duygusu sonrası ise birey, kentin olanaklarından faydalanamama, kültürler arasında ya anan çatı ma, kentlerdeki zıt ya am ve kentin hızına ayak uyduramama , yabancıla ma, yalnızlık ve kimlik sorunlarıyla ba etmeye çalı maktadır (eker, Tunç, ahin,2010:245).

Göçmelerde görülen di er bir sorun ve ba ka sorunların kayna ı da yoksulluktur. Yoksullu un tanımını Maxwell *“Gelir ya da tüketim eksikli i, insani azgeli mi lik, toplumsal dı lanma, hastalık, yeteneklerin ve i levselli in eksikli i, açlık, zorlukla sürdürülen geçim ko ulları, temel gereksinimlerin eksikli i ve göreceli yoksunluk”*olarak yapmaktadır (Tekeli, 2000:145'den dinler, içli). Yoksul, göç ve göçe ba lı e itim eksikli i, marjinal i lerde çalı ma ve i sizlikten dolayı yoksulluk sınırı olarak benimsenen gelire ba lı ya am ölçütü altında gelir sahibi olan ve tüketimi de bu ölçütün altında olan ki ilerdir. Kısa bir tanımlamayla da yoksulluk,

bireyin gelirinin temel ihtiyaçları karşılamaması durumudur (Tekeli, 2000:145'den Dinler, Çeli, 2005:12). Gelişimi ve gelişmekte olan devletleri yoksulluğun da ilımıyla değerlendiriyoruz takdirde ise göçmenlerin yerli halka göre daha fazla yoksul olduğu görülebilmektedir.

Dil, göçmenlerin bütünüle meysi sağlayabilmeleri, uzmanlaşma için gerekli eğitim alınabilmeleri için ivedi bir şekilde çözülmesi gereken bir sorundur. Dil bilmeme sonucu göçmenlerde sağlık sorunları, uyum, sosyal ilişkiler kurma ve ekonomik sorunlar görülmektedir (Buz, 2002:171). Dil bilmeme göçmelerde sadece marjinal kişilerde çalışmayı mümkün kılarken yoksulluğun nedeni olabilmektedir. Dil sorununun ikinci kuşak tarafından aşılanıp önceki kuşak kendine baskınlı kılması ise çocukta ebeveyni yeterli bulma isteğini ve olumlu benimsenme yapmasını zedeleyerek yabancılaşmayla birlikte iki kuşakta da ruhsal sorunlara neden olmaktadır (Ekici, 2008:71). Sömürü, kimlik krizi, bütünüle me, yoksulluk ve dil sorunları başka sorunlara yol açmakla birlikte karışıklı sorunları derinleştirir ve çıkılmaz hale getirmektedir.

2. Harput Tarihi ve Nedenlerle Göç

Harput'un tarihi geçmişine kısa bir göz atacak olursak milattan önce 2000 yıllarında Hurriler ile Harput tarihi başlıklarını bilinmektedir. Milattan önce 14 ve 13. asırlarda Hitit hâkimiyetine girmiş olan Harput milattan önce 9. asırda ise Urartu devletinin hâkimiyetine girmiştir. Milattan sonra 1. ve 3. asırlarda Romalıların hâkimiyeti altında olan Harput sonra ise Sasani ve Bizans hâkimiyetine girmiştir. 7. asrın ortalarına doğru ise Hz Ömer döneminde Arap hâkimiyetine girmiştir. 10 asra kadar devam eden bu hâkimiyet Bizans-Arap çekişmesinin sahnelerinden biri olmuştur. Çubuk Bey tarafından Türklerin hâkimiyeti altına giren Harput'un Türk tarihinde böylelikle başlıklarını almıştır. Çubuk Bey ile birlikte Harput kalesinin etrafında kentsel yaşamın varlığı da yine bu döneme denk gelir. 12. asırda başlıklarını alan Harput'un Türk tarihi Çubuk Bey, Artukoğulları dönemiyle devam etmiş ve Balak Gazi'nin 1112 yılında Harput'a yerleşmesiyle Haçlı seferlerinde önemli rol oynamıştır. Harput'un Selçuklu dönemi ise 1234 tarihiyle başlıklarını almıştır ve daha sonra sırasıyla 14. asrın başlıklarında İlanlılar Dulkadiroğulları ve Akkoyunlu'nun hâkimiyetine girmiştir. Bu süreçte İlanlılarla birlikte Harput Akkoyunlu döneminde İtalyan seyyah Barbaro'ya göre "göz kama tırcı ikamet ehri" olarak nitelenmektedir. Harput, 1507 yılında Safeviler'e 1514 senesinde ise Osmanlılar'a katılmıştır. Harput, Osmanlı döneminde Diyarbakır eyaletine başlıklarını Sancak Beyi makamında olup; alaybeyi, çeribaşı,

yüzba 1, müftüsü, nakibüle rafı, sipah kethüdası, yeniçeri serdari, suba 1 ve muhtesibi olan bir kentti. Ayrıca Harput sava zamanında 2200 silahlı asker de çıkarabilmekteymi (Ardıço lu, 1997).

Osmanlı'nın son dönemlerinde ise Amerikan Board misyonerleri tarafından hedef olarak gösterilen Harput'ta 1850 yılında misyonerlerin verdi i kararlar ile sonun ba langıcı ba lamı tur. Ermenilerden yararlanarak e itim alanında ba layan misyonerlik; ilkokul, kolej, teoloji okulu, büyükler için el atölyeleri, hastane ve konsolosluk faaliyetlerine kadar bir çok alanda devam etmi tir (Açıkses, 2003:39). Ermenilerin Batılı ülkelerin emperyalist emelleri altında bu topraklarda, Ermeni devleti olu turma vaatleri ile misyonerlerle i birli ine girerek yerli yardımcıları olarak misyonerlik faaliyetlerinde aktif rol almalarına neden olmu tur (Ö ün,1994: 138). Ba langıçta yapılan misyonerlik faaliyetleri sonucu, misyonerlik e itimi almak ve zenginlik hayali Harput'tan Amerika'ya ilk göçlerin nedenini olu turmu tur. Daha sonraları 1. Dünya Sava ının ba lamasıyla birlikte askere alınmaktan kaçmakta ba ka bir nedenini olu turmu tur. Gidi dönü olarak gerçekleşen bu göçler Osmanlı Devleti'ne kar ı yürütülen ayrılık hareketleri sonucu isyana ve isyan sonrası bastırmayla birlikte kitlesel göçü yaratmı tur. Bu kitlesel göçe, Amerika'da ki Ermeni Da nak Federasyonunun kar ı çıkmasına ra men göç durdurulamamı tur (Bali,2004: 167,176). Öyle ki Harput'tan Amerika'ya olan göç sayısı ba döndürücüdür. Misyonerlerin ilk Harput'a gelmesiyle Amerika'dan haberdar olan ço unlu u Ermeni olan Osmanlı tebaası sadece bir yılda Harput Protestan Kiliselerinin organizesiyle 3000 ki ilik göçle tüm Osmanlı'nın göç limitinin yüzde 25'ini olu turmu tur. Müslüman halkında göç ettirilmesi ise misyonerli in ba ka bir boyutunu vermektedir. İ bulma amacıyla yapılan bu göçlerde din de i tirip Hıristiyan yapma gizli bir amacı olu turmu tur. Müslümanlar arasında göç edenlerin, sadece erkek olması bu amacın gerçekleşmesini daha da kolayla tırmı tur. Müslüman kadın ve genç kızların göçe katılmaması sonucu Müslüman erkekler Hıristiyan kadınlarla evlenmi lerdir. 1880 yılında ba layan Müslüman göçleri sonrası göçmen a larının olu masıyla Müslümanlar arasında ki göç oranı daha da artmı tur. Müslüman göçmenlerin vatanın tehlikede oldu u durumlarda maddi desteklerini ise hiçbir zaman kesmeyerek, maddi yardımlarla vatani desteklemi lerdir (Açıkses, 2003:40-42).

3. Harput'tan İir ve Hikâyelerle Göç Analizi

Göç iki taraflı bir olgudur. Göç hareketinin ba ladı ı yer ile ula ılan yer arasında sorunlar yaratmaktadır. Göç hareketinin ba ladı ı yerde nüfusun

aktif kesiminin gitmesi, daha az girişimci ve az dinamik kesiminin kalmasına neden olmakta ve göç veren bölgelerin gelişme hızlarını düşürerek göçün artmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda ise geri kalmılık ortaya çıkmaktadır. Üretimle birlikte tüketiminde analizini yaptığımız takdirde göç veren bölgelerin pazar özelliğini de yitirdiği görülmekte ve küçülmeye başlıyan bir neden olmaktadır (Yıldırım, 2004:37). Nüfusun azalması sonucu üretimin ve tüketimin durması somut göstergeler olmakla birlikte sosyal yaşamın özünde de ciddi değişikliklere ve kültürün gerilemesine sebep olmaktadır. Cenani Dökmeci'nin "Sönen Harput" şiiri ekonomik ve sosyal boyutuyla göç hareketinin başlıca yerinde gerçekleştiren durumu özetlemektedir.

Sönen Harput

Toz duman içinde bıraktı felek
Harput'da eğlenen gülen kalmadı
Her cuma alata binip yelekcek,
Cıvırt meydanına gelen kalmadı.
Eskiden nice bir nasip paylandı,
Şehirde kılanıp, başda yaylandı,
Dereden tepeye hoyrat söylendi,
O mutlu günleri bilen kalmadı.
Ustası, çıracı, toyu ermişi,
Tezgah başlarında bıraktı işi,
Pununun yazmanın yok savrulduğu,
Gönülleri sarıp çelen kalmadı.
Artık orçiklere pestil dolanmaz,
Yıralar durulur, salkda bulunmaz,
Yad eli deşese de böyle talanmaz,
Talan gerçek oldu yalan kalmadı.
Kapılar kilitli, çarşılar bomboş,
Ne yazımız yazdır, ne kıımız kı ,
Horumu halayı unuttuk karde ,
Oynıyan kalmadı, çalan kalmadı.
(Sunguro lu, 1968).

Sanayi devrimini gerçekte tirmede gecikmi bu topraklarda misyonerlik faaliyetleriyle birlikte ba layan göçle sosyal ya amın yok oldu u , üretimin ve tüketime azaldı ı, Harput'un ölü kent haline geldi i iirde anlatılmaktadır. Bu durum kalanlar için yıkımın betimlemesiyken, gidenlerin kendi dünyalarında yarattı ı tahribat ise psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik olarak de erlendirildi inde, kentin genel durumundaki yıkılıktan farklı olmadı ı görülmektedir. Harput'tan Amerika'ya göç eden bir Ermeni tarafından yazılan "Nerden Geldim Amerika'ya" iirinin pi manlıkla yüklü dizeleri, göç edilen yerin umuldu u kadar kolay olmadı ı ve do ulan topraklara duyulan özlemin ise psikolojik etkisi oldu u görülmektedir.

Nerden Geldim Amerika'ya
 Nerden geldim Amerika'ya
 Tutuldum kaldım avare
 imdi bin kere pi manım
 Vakit geçti ah ne çare
 Ah gelmez olaydım
 Görmez olaydım
 Tek seni cilveli Amerika
 Görmez olaydım
 u Samsun'un kı denizi
 Gemileri dizi dizi
 Merhamet insafın yok mu
 Niçin yetim koydun bizi
 (Çetinda , 2005:248)

Bireylerin ki ilikleri, bireyin alt kimlik özellikleri ile ait oldukları büyük sosyal gruplardan edindikleri üst kimlik özelliklerinin karı mından olu maktadır ki bununla bireyler kendi kimliklerini olu turmaktadırlar. Irka, dine ve mezhep gibi de i mez özelliklere ba lı olu an kimlikler den dolayı ba a kötü bir hadise geldi inde bireyler neden olarak kimliklerini görmektedir ve göçmen olarak gidilen yerde ciddi sorunlara yol açan kimlik ya tamamen sahiplenilerek ya da tamamen ret edilerek bu zorlu un üstesinden gelinmektedir (Sever, Cino lu, Ba ıbüyük,2010:287). Do ulan topraklarla özde le tirilen kimlik yapısı yabancılar tarafından ötekile tirmeyi yaratmaktadır. Fakat verilecek örneklerde de görülecektir ki kimli in inkarı

di arıda ki saldırıyı azaltmamakla birlikte öz saygının da yitirilmesine neden olmaktadır. Kimli in tamamen sahiplenilmesi ise bütünle menin önünü tamamen tıkayarak e itim, dil, yoksulluk, göçmen sorunlarının çözümünü imkânsız kılmaktadır. A a ıda ki hikâyede bu durumun kısa bir özetini görmek mümkündür.

“Trenden çıkınca kendimizi bir Türk kasabasında sandık. stasyonun bütün levhaları, orada asılı bulunan belediye emir ve talimatlarının hepsi ngilizce ile birlikte Türkçe yazılmıştı. Kasabanın ana caddesinde ba larına kara melon apka takılı, bir takım basit kıyafetli adamlar yüksek sesle Türkçe konu uyorlardı. Yanlarına yakla tık kendimizi tanıttık. Yüzlerce memleket hasretlisi vatanda bize unları anlattılar.

-Ço umuz Harputluyuz. Aramızda Sivashlılar, Malatyalılar ve Samsunlular eksik de il... Bizim taraflardan Ermenilerin ticaret için Amerika'ya gittiklerini görüyorduk. Memlekette i ler kesat oldu u için biz de deneyelim dedik. lk gelenler i buldu u için, tanıdıklarını hısım ve akrabasını ça ırdı. Türk toplulu u gün geçtikçe arttı. Hiç birimiz burada yerle me niyetinde de iliz. Biraz para biriktirip memlekete dönmek ve çoluk çocu umuza kavu mak istiyoruz. Görüyorsunuz ya aramızda ailece gelen ve burada oturmayı hatırlardan geçiren yok. Sırf yerle meyi dü ünmemelim diye bu diyarın dilini ö renmemeye dikkat ediyoruz. Ö renenlere kötü gözle bakıyor, engel olmaya çalı ıyoruz. imiz gücümüz, dibaghanelerde i çilik etmektir. Pis sıkıntılı bir i . steklisi çok de il, onun için bizim üstümüze dü üyorlar aç kalmıyoruz. Yemeklerimizi nöbetle e pi iriyoruz para biriktirmeye bakıyoruz, memlekete yolluyoruz.

çlerinden bir ikisi hasır apkalarımıza bakarak

-Gâvurlara mahsus olan bu hasır apkaları ba mızda geçirmeye nasıl razı oluyorsunuz?

Ba larındaki kara melon apkaları gösterince biz bunlara alı tık hasır apkaları yadırgıyoruz dediler ve en büyük korkularının domuz eti yemek ya da domuz etinin pi ti i kaptan pi en yeme i yemek oldu unu ve bunun için Amerikan lokantalarına gitmediklerini kendilerinin pi irdi ini söylediler. Sonra bizi, Saloon'a davet edip so uk bira ikram etmek istediler. Oysaki bizim lokantaya gitmemizi ayıplamalarına ra men Saloo'da bedava olarak sunulan mezelerin domuz etli sucuklardan yapılması ayrı bir tartı ma konusuyken taassubun en kötü halini ya ayan bu insanların meyhaneye gitmeyi do al bulmaları ba ka bir konuydu.”(Bali, 2004:290).

Bu hikâyede kendi kimli ini tamamen korumaya alan bir tavırla birlikte bu davranı in yoksullu un ve cehaletin korunması için bir gönüllülük yarattı ı görülmektedir. Ayrıca hikâyenin geri kalanında ilmi bir amaçla gelenlerin kendi kültürlerinden uzakla maları ise bu topluluk tarafından yerilmi tir. Hikâyede de görüldü ü gibi göçlerde ya anan homojenle me ile göçmenler kültürel özelliklerin devamını sa lamakla birlikte göçmenlerin bireyle mesini ve farklılıklara olan saygıyı olumsuz etkilemektedir. Gecekondu veya gettola ma sonucu olu an homojenle me yüzde 14 oranında bütünlü meye müsaade etmesiyle göçmenlerde ve yerli halkta ciddi sorunlara yol açmaktadır (Erjem, Gökdelek,2010:226). Harput'tan Amerika'ya göçler sonrasında hem erilerin aynı evi payla maları dil sorununun çözümsüz olmasına neden olmakla birlikte marjinal i lerin ötesine geçememenin de temel nedenidir. Zor ve sa lıksız artlarda çalı an i çiler kültürel de erlerden dolayı ise ba ka bir kültüre sahip olan i verenler tarafından sömürülmesine neden olmaktadır. Türkler ve Kürtler'in Amerika'da tel çekme fabrikalarının, deri i leme atölyelerinin, çelik dökümhanelerinin vazgeçilmez ve sadık i çileri olarak görülmeleri, i veren tarafından "Türkler en güzel çalı an i çilerimizdir. lerinde çok sabırlı ve tahammüllüdürler. Çok dürüst hareket ederler." sözleriyle meth edilmeleri sömürünün uygulanmasında dil ve e itim eksikli inden dolayı tercih edilme nedenini olu turmu lardır. Kendi haklarından habersiz olarak yerli i çilere kıyasla daha dü ük ücretlere çalı an bu insanların farkındalık sorunu dil yüzünden a ılamamı tır (Bali, 2004:267). Harput'tan Amerika'ya ilk göç edilen yıllarda Türk göçmenlerin kimya sektöründe çalı anlarda sanayi hastalı mın görülmesinin de temelinde de uzmanla ma eksikli i ve dil bilmeme söylenebilir. Çalı tıkları i yerinin ko ullarından dolayı birer robot haline gelen Türk i çiler yerli i çilerin yarısı kadar ücret alarak yedek i çi ordusu olu turmu lardır. Bununla birlikte sendikala mayı bilmeyen çalı kan bu i çilerin, kapitalist sistemin insanları sömürmede kültürel de erlerden yararlanarak i çilerin grevini de bu yolla kırmasını ve kendi çıkarları do rultusunda kullanmasını da anlamamı lardır (Bali,2004:268,269).

Türklerden farklı olarak Ermenilerin göç sonrası entegrasyonunda daha az sorun ya anmı bunun ise temelinde din ortaklı ı ve misyonerlik faaliyetleri sonucunda dil ö renmeleri ve amaç ortaklı ndan dolayı daha az sıkıntı ya amaları görülebilmektedir. Fakat misyonerlik için kısa süreli yapılan göçlerin kalıcı hale dönü mesi sonucu ise Amerikan kulüp ve dernekleriyle sorunlar ya amı ve okullarda Ermeni ö rencilere "pis kara Ermeni, Türk ve Fresno Kızılderisi" diye hitap edilmeye ba lanmı tır. Pazarlık yapma alı kanlıklarının Amerika'da da devam etmesi bu kültüre

yabancı olan Amerikalıların onları güvenilmez olarak görmelerine ve dışlamalarına neden olmuştur. İlk göçmenlerden sonraki yıllarda göçte kendi soydaşlarından yardım etmeleri de başka bir sorunu oluşturmuştur. Bir hakimin Ermenilere “ *Hiçbir Ermeni göçmen yardım etmeden kendi soydaşına bir bardak su bile vermezdi*” sözü durumun vahametini göstermektedir. Ermenilerin sorunları iki kültür tarafından ötekileştirilmi olmakla birlikte misyonerlik faaliyetleri sonucu kendi durumlarını kendisi yaratan bu halkın insanları için Türkiye bitmek bilmeyen özlem haline gelmiştir (Bali, 2004:176,177).

1948 yılı da adliye vekaleti göreviyle ABD’ye giden Fuad Gedik “*Ermeniler , İstanbul ve Anadolu’daki hayatlarını yaşarlar. Bizi sevmeyenlerde dahi hemen hepsi Türkiye’de ki gibi dirlirler. Türk yemekleri pişirirler. Martini ya da manhattan de içilirdi kaçak rakı içerler. Çoğu buradaki hayatlarından memnun de illerdir. En muvaffak olmuş olanları bile Türkiye’deki hayatlarını ararlar.*” tespitiyle göçmenleri en çok zorlayan şeyin kimlik ve kültür olduğu göstermiştir (Bali,2004:211,212).

“*Amerika’daki Müslüman Türk göçmenleri Ermeniler ve Rumlar gibi kendi dininden ve kültüründen seçme imkanları yoktu. Anadolu Müslüman genç kızların Amerika’ya göçmemesinden ve Amerika’da henüz yerle ik bir Müslüman cemaat oluşmadığından dolayı önünde iki seçenek bulunmaktadır. Amerikalı genç kadınlarla evlenmek ve çocukların Hıristiyan ve Amerikan kültürüyle büyütüp tam bir asimilasyona ulaşarak ya da ekonomik olarak tam yeterli düzeye ulaştıktan sonra geri dönmektir* (Bali, 2004: 339) .Harputlu Hüseyin Kayma’nın hikayesi ise şöyledir. Ordudan ve adam yaralamaktan kaçan Kayma ismini Sam Alli olarak değiştirmiş ve Amerika’ya kaçmıştır. Amerika’ya göç eden Türkler arasında kadınların olmayışından dolayı yabancıyla evlenen Kayma çocuklarının adlarında yabancı isimlerden seçmiştir. Hüseyin Kayma’nın çocukları Bill ve Shyle Türkiye’de 1935’te soyadı kanunundan dolayı Kayma soyadını almışlardır (Bali,2004:298). Harput dışından başka vilayetlerden göç edenler arasında ise bu tür evlilikler sonucu göç eden Müslüman erkeklerin kendileri ve ailelerinin adının tamamen değiştirilmesi ve yıllar sonra yapılan araştırmalar sonucu bu bireylerin Türk olduğu ortaya çıktı görülmüştür (Bali, 2004).

4. Sonuç

Göç fayda ve zarar zıtlığı içerisinde değerlendirildiği takdirde göç edilen yerle varılan yer arasında karışık bir etki olduğu söylenebilir. Nüfusunu

kaybeden ve gelişmesi duran bir yerin aksine göç alan yer aktif nüfusla birlikte üretim ve tüketiminin arttı görülebilir. İnceleme yapılan dönem itibariyle gerekli olan iş gücünü çeken Amerika'nın ekonomik gelişimini sürdürdü ü oysaki Harput ve onun gibi kentlerin ise öldü ü görülmektedir. Birey olarak ayrıca değerlendirilmeye tabi tuttu umuzda tamamen yabancı bir kültüre göçme sonucu, göçmenlerin bütünle me sorunları ya adı ı bunun temelinde dil bilmeme, eğitim eksikliği, ve bunların sonucu bir alt sorunlar olan kimlik, yoksulluk, sömürünün olduğu görülmektedir.

Süreç itibariyle geçmişin incelenmesinden dolayı öneri olarak göçmenlerin durumları yerine Harput'un eski canlılığına kavuşabilmesi için bazı faaliyetler yapılması gerekmektedir. Harput kitlesel göçlerle ölümler kent durumuna gelmiş, sosyal yapısındaki değişimler sonucu kültürel yapısında da değişimler yaşanmıştır. Kültürel yapısının canlanması için yurtdışında ki Harputlularında katılacak etkinlikler yapılarak yerelinden küresel olana kurban gitmesi önlenmelidir. Göçmenlerin 3. kuşak ve sonralarını da içine alarak gerekli tanıtımların yapılmasıyla, çerçevesi genişletilmiş festivaller gerekmektedir. Sadece Amerika ile sınırlı olmayan bu çerçeve Harput'un göç verdiğini ve halen daha soy isminde Harput'un ismini taşıyan bireylerin yaşadığı tüm coğrafyaya yayılmalıdır. Kültürel ortaklığı olan bölgelerin (Kerkük, Suriye Türkmenleri vs.) ise yapılacak etkinliklere davet edilmesiyle kültürel canlılık tekrar kazanılabilir.

Kaynakça:

- Açıkses, E. (2003). Harput'tan Amerika'ya Göç Eden Türkler. Müdafai Hukuk. 60, 38-43
- Ardıçoğlu, N. (1997). Harput Tarihi. Ankara:Yükseköğretim Kurulu
- Balcıoğlu, . (2007). Sosyal Psikolojik Açından Göç. İstanbul: Elit Kültür
- Bali, R.N. (2004). Anadolu'dan Yeni Dünya'ya Amerika'ya İlk Göç Eden Türklerin Yaşam Öyküleri. İstanbul: İletişim
- Buz, S. (2008). Türkiye'deki Sığınmacıların Sosyal Profili. Polis Bilimleri Dergisi, 10,1-14
- Çetindağ, G. (2005). Elazığ Türküleri (Metin İnceleme). Fırat Üniv. Yüksek Lisans Tezi
- Ekici, A.(2008). Mülteci ve Göçmenlerde Psikopatoloji. Ünal, M. , Özpoyraz, N.(Ed.). XI.Anadolu Psikiyatri Günleri Kongre Tam Metni. Adana: Çukurova Üniversitesi
- Erjem, Y., Gödelek, E. (2010). Türkiye'de Göçler ve Kentleşme Bağlamında Terörizmin Sosyo-Psikolojik Zemini. Ankara:Polis Akademisi

Demir, O. Ö., Duman, A.. Uluslararası Göç ve Suç Kesişiminde Karşılaştırmalı Örnekler ve Türkiye

Dinler, V., Çeli, T. (2005). Suç ve Yoksulluk: Isparta Örneği. http://www.academia.edu/642229/Suc_ve_Yoksulluk_Etkiselligi_Isparta_Cezaevi_Ornegi_

Güçlü, S. (2009). Kentsel sosyal Problemler.. Adak, N. (Ed) Sosyal Problemler Sosyolojisi. (183-214) Ankara: Siyasal

Güneş, F. (2013). Kent Sosyolojisi. Eskişehir: A.Ü.

Marshall, G. (2009). Sosyoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim Sanat

Özün, T. (2003). 1995 Van depremi Tehcir Kararının Nedeni mi Sonucu mu. 135-168 Ankara: Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri 2. cilt

Sever, M., Cinoğlu, H., Bağcıbüyük, O. (2010). Teröre Sosyo-Psikolojik Açından Genel Bir Bakış. Ankara: Polis Akademisi

Şeker, B. D., Tunç, A., Şahin, E. (2010). Van depremi Örneğinde Terör Suçlarına Karşı Alan Kişilerin Göç, Sosyal Psikolojik ve Eğitim Açısından Değerlendirilmesi. Ankara: Polis Akademisi

Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi. Ankara: Anı

Yıldırım, A. (2004). Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri. Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

